

Pracovní listy 5. ročník – 3. čtvrtletí

Hudba v období klasicismu

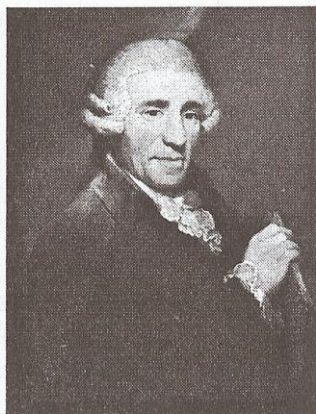
Počátky hudebního klasicismu spatřujeme již v polovině 18. století, jeho vrchol je spojen s tvorbou vídeňských klasiků Haydna, Mozarta a Beethovena koncem 18. a začátkem 19. století.

Postavení skladatelů a hudebníků nebylo nikterak záviděníhodné. Příležitostí k uplatnění sice nebylo málo, mnohdy však nešlo o dobře placené místo, které by hudebníka a jeho rodinu dobře uživilo.

Mnozí hudebníci působili ve dvorních kapelách, které si zřizovali šlechtici a knížata. Úkolem kapelníka – dirigenta bylo skládat hudbu na přání šlechtice, skladby s orchestrem secvičit a hotové věci pak hrát při různých příležitostech. Mnohdy se panstvo bavilo a hudba byla jen jako doplněk, zvuková kulisa.

Hudebníci poprvé nacházeli uplatnění jako koncertní umělci. Byli najímáni a odměňováni za provedení nacvičených skladeb. Do koncertních sálů přicházeli lidé, aby si hudbu soustředěně poslechli. Na koncertech se již vybíralo vstupné. Výběr skladeb se často podřizoval vkusu obecnosti.

Tento nový způsob provozování hudby souvisel se zdokonalením hudebních nástrojů a vznikem nástrojů nových. Začaly se objevovat stále složitější skladby s většími nároky na technické i výrazové provedení.

Franz Joseph Haydn

1732 – 1809

Narodil se v rakouském městě Rohrau. Pocházel z chudé řemeslnické rodiny. Roku 1759 přijal místo kapelníka hraběte Morzina v Lukavici u Plzně. Dostal byt a plat 200 zlatých. Hrabě měl ale jednu podmínku, Haydn se nesměl oženit! Od roku 1761 působil

ve dvorní kapele knížete Paula Antona Esterházyho a po jeho smrti o rok později byl zaměstnán u jeho bratra Miklóse Józsefa. Od roku 1790 působil ve Vídni, podnikl dvě cesty do Anglie. V roce 1791 byl Haydnovi udělen čestný doktorát na oxfordské univerzitě.

Haydn udržoval přátelství s W. A. Mozartem. Roku 1792 se jeho žákem stal Ludwig van Beethoven.

Z obsáhlého díla uveďme 104 symfonie (např. *Hodiny, Londýnská, Na odchodnou, S úderem kotlů*), opery *Život na Měsíci*, *Armida*, 6 kvartetů (se slavným *Skřivánčím kvartetem*).

K císařovým narozeninám napsal Haydn píseň, která se později stala rakouskou státní hymnou.

Vedle cembala se stále více prosazoval kladívkový klavír, který se přiblížil dnešní podobě. Zdokonalily se dechové nástroje – byly opatřeny více klapkami. Ve druhé polovině 18. století se v hudbě objevil také klarinet. Smyčcové nástroje si zachovaly svůj původní tvar i zvukové vlastnosti. Z orchestru se stalo symfonické těleso s počtem 40 i více hudebníků. Také komorní hudba se těšila velké oblibě. V klasicismu se ustálilo smyčcové kvarteto.

Jaký je charakter hudby? Pozorného posluchače zaujme srozumitelná, lehce zapamatovatelná melodie a přehledný doprovod (homofonie). Rytmus je pravidelný. Velmi snadno poznáme durovou nebo mollovou tóninu.

Orchestrální hudba se stále více provozovala také v koncertních sálech. V té době jich nebylo mnoho, protože vstupné bylo poměrně vysoké. Roku 1748 byl v Oxfordu (Anglie) otevřen nejstarší dosud existující koncertní sál v Evropě (Holywell Music Room).

V období klasicismu ženy běžně hrály na klavír nebo zpívaly. Vhodná byla také harfa. Mezi lidmi však přežívaly představy, že strunné nástroje (například housle nebo dokonce violoncello) jsou pro ženy nevhodné. Trubka a klarinet pak byly zcela nepřipustné!

KLASICKÁ SYMFONIE, SONÁTA A KONCERT

Symfonie

je skladba pro orchestr, má zpravidla čtyři věty.

Koncert

je cyklická skladba pro sólistu a orchestr. Obvykle má tři věty. V koncertu se někdy vyskytuje kadence, při níž hraje jen sólista.

Sonáta

je cyklická skladba pro sólový nástroj nebo nástroj, který hraje s klavírem (například flétna, housle, violoncello). Sonáta má zpravidla tři nebo čtyři věty.

První věta symfonie, sonáty a koncertu má zpravidla rychlý pohyb, někdy je označována podle tempa (např. Allegro). Tato úvodní věta je nejčastěji v **sonátové formě**, kterou dělíme na tři části: **expozici**, **provedení** a **reprízu**. Pozorný posluchač si v expozici zapamatuje dvě nebo tři témata (*hlavní, vedlejší a závěrečné*): V provedení se témata různě pozměňují, mohou je přebírat i jiné nástroje. Repríza je v podstatě opakování expozice s drobnými obměnami.

Druhá věta se od první liší náladou, má klidnější tempo i charakter. Také její název vychází z označení tempa (např. Adagio, Largo, Andante). Obvykle je psána ve velké písňové formě třídílné.

Třetí věta je většinou v rychlejším tempu – žertovná nebo taneční (Menuet, Scherzo, Polka apod.). V koncertu tato věta nebývá.

Závěrečná poslední věta je velmi rychlá, celá skladba vrcholí. V koncertu je to třetí věta, v sonátě může být třetí i čtvrtá, v symfonii je to zpravidla čtvrtá věta. Obvykle bývá v sonátové nebo rondové formě.

Značky v notách

tenuto (ten.) Tón důsledně podržíme a lehce zdůrazníme.

portamento Hrajeme odděleně, tóny však nejsou krátké jako při staccatu.

glissando Plynulé sklouznutí po několika tónech.

Označení přednesu

- ad libitum** – podle libosti
- con moto** – s pohybem
- energico** – energicky
- fuoco** – ohnivě
- furioso** – divoce, bouřlivě
- gracioso** – půvabně
- risoluto** – rázně, rozhodně
- rubato** – s proměnlivou rychlostí
- scherzando** – žertovně
- sostenuto** – zdrženlivě
- tranquillo** – klidně, pokojně

Významní dirigenti, orchestr

Úkolem dirigenta je nastudovat s orchestrem skladbu, které pak předvedou na veřejném koncertě. Práce dirigenta není snadná. Co všechno hráčům sděluje? Udává takt a tempo, v obtížných místech ukazuje hráčům nástupy (kdy mají začít hrát), určuje dynamiku a dává skladbě osobitý výraz.

Vyhledej v časopise, na internetu nebo v hudební encyklopedii:

1. Jak se nazývá notový zápis všech nástrojů v orchestru, podle kterého dirigent provádí skladbu?

2. Doplň šefdirigenty České filharmonie:

3. Doplň jména českých i světových dirigentů.

Opera

Opera spojuje hudbu, básnictví, výtvarné a dramatické umění v jeden celek. Úkolem skladatele je především hudbou vyjádřit děj, vystihnout city a nálady jednotlivých osob. Opera je rozdělena do několika jednání (dějství), mezi kterými bývají přestávky.

Na úvod zahraje orchestr předehru, která nás uvede do nálady, v jaké se bude odehrávat děj. Poté se otevře opona a začíná první dějství...

V opeře vystupují sóloví pěvci, sbory (smíšené, ženské, mužské) a ansámby, v mnohých zpěvohrách se také setkáme s tanečními výstupy.

Charakter hudby se vyvíjí podle děje, někdy je poklidný, jindy dramatický.

Druhy oper:

komická (*Prodaná nevěsta*), vážná (*Braniboři v Čechách*), slavnostní (*Libuše*), tragická (*Dalibor*), lyrická (*Rusalka*)

Přineste si do příští hodiny program opery, na které jste byli. Co všechno se z něj dá vyčíst? Povyprávějte si příběh jakékoliv známé opery.

V době baroka byla opera velkolepou podívanou, dekorace se měnily až dvacetkrát při jednom představení! Roku 1637 bylo v Benátkách otevřeno první veřejné operní divadlo.

Antonín Dvořák – *Rusalka*, *Měsíčku na nebi hlubokém* (árie Rusalky)

Drobné instrumentální skladby

arabeska	drobná skladba, název převzat z literatury (druh povídky)
bagatela	drobná skladba
balada	píseň nebo skladba vážná až pochmurná
barkarola	píseň na bárkách, rytmus připomíná houpání člunu (původně píseň benátských gondoliérů)
canzoneta	(kazoneta) – písnička
capriccio	instrumentální skladba volné formy, která zpracovává rozmarný hudební nápad
ekloga	skladba pastýřského – pastorálního charakteru
etuda	(etýda) – studijní skladba
fantazie	skladba ve volné formě
lístek do památníku	drobná skladba na jeden list s věnováním
nokturno	(noktyrno) – snivá skladba, líčící noční zastaveníčko
romance	citově zabarvená skladba
serenáda	píseň při večerním dostaveníčku